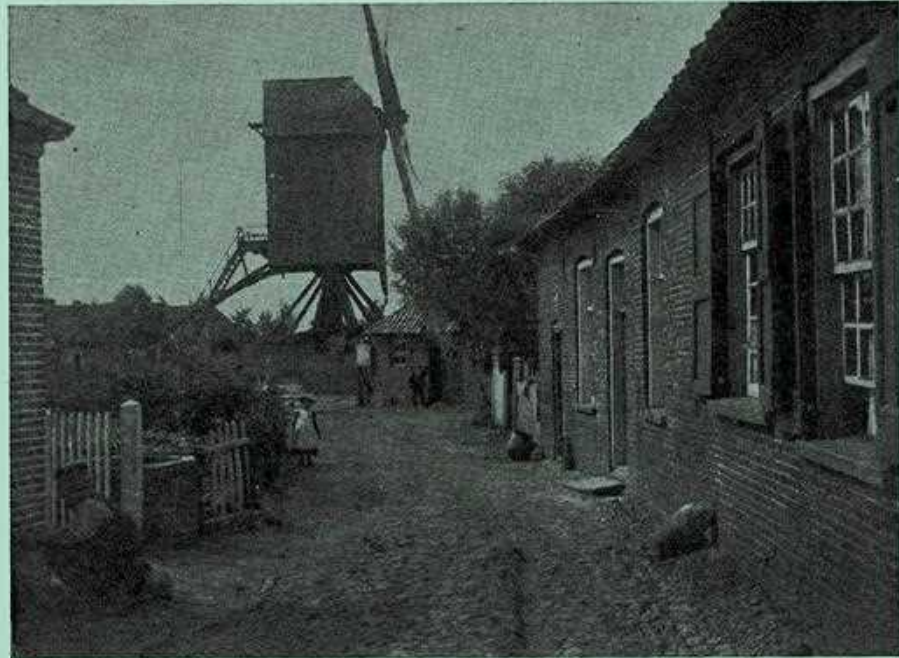

DE LICHTE VOORDE

PERIODIEK VAN DE
VERENIGING VOOR OUDHEIDKUNDE TE LICHTENVOORDE

de open standerdmolen aan de molendijk.
meer hierover op de volgende pagina's.

Met dank aan: ex-molenbouwer Kreeftenberg (Varsseveld), dhr. Sterenberg (Molendijk, alhier) en dhr. J. Buynink.

"DE OUDE MOLEN"

De meeste Lichtevoordenaren zullen zich deze molen, die eens zijn wieken aan de Molendijk zwaaiden, niet of nauwelijks kunnen herinneren. "De oude Molen" werd vermoedelijk in de 16e eeuw gebouwd. De opdrachtgever was de Heer van Lichtenvoorde, die op deze molen het zgn. windrecht had. Dit betekende dat de boeren uit de omgeving verplicht waren het koren op de molen van de Heer te laten malen en dat de bakkers uit de omgeving verplicht waren het meel voor hun bakkerij op de molen van de heer te kopen. Dit was maar gedeeltelijk plezierig voor de molenaar. Hij had wel steeds klanten, maar de heer moest toch $\frac{1}{3}$ van de opbrengst in gelden en natura hebben. De heer wees geen bepaalde molenaars aan, maar verpachtte de molen. De heer verpachtte de molen en het "muldershuuske" aan het geslacht Wijneveld. Toen in 1796 de molendwang werd afgeschaft, ging het de eerste jaren slecht met het bedrijf. Maar toen rond 1838 de zaken weer iets beter gingen, kocht de familie Wijneveld de molen. Ongeveer in 1865 kwam de laatste heer Wijneveld te overlijden. Hij is zonder stamhouders gestorven, maar hij had wel een dochter die de molen met alles wat er mee te maken had erfde. Deze dochter huwde een uit het Duitse Wertherbruch afkomstige grootgrondbezitter, Sterneborg geheten. Meneer Sterneborg verpachtte de molen en toebehoren in 1866 aan een molenaar van wie alleen de voornaam bekend is. Men noemde hem Willem van de mulder. Deze man was ongetrouwd, en leefde met zijn eveneens ongetrouwde zuster Hanne in het muldershuuske. Dus deze Willem draaide met "De Oude Molen". Het type molen was een open standerdmolen, (in dialect: 'n stenderkaste) Deze molen stond als zovele standerdmolens op een molenberg. Op deze moesten de boeren hun produkten afleveren. Achter uit de molen stak een as waaraan een ketting gerold zat, aan deze ketting trok men de zakken omhoog, hetzij met windkracht, hetzij met handkracht. Dit hijsmechanisme werd kuiwerk genoemd. Boven in de molen wentelde een grote zware vierkante as, waaraan ook de wieken. Op ongeveer $\frac{1}{2}$ van de as zat een groot tandwiel, wat we het asserad, bovenwiel of vangwiel noemden. Dit asserad had twee rijen tanden, één aan de voorzijde en één aan de achterzijde van het rad. Zowel het voorste als het achterste tandenrij dreef een kleiner tandrad aan welke we rondsels noemen. Het enige verschil dat er

tussen de rondsels zat, was dat het voorste rondsel (aan de zijde van de wieken) een koppel stenen op een zolder-lager aandreef. Het achterste rondsel dreef een koppel stenen op dezelfde zolder, waar ook het asserad zat, aan. Hieruit laat zich concluderen dat de molen over twee koppels maalstenen beschikte. Het waren één koppel 16der bakroggestenen en één koppel 16der veevoederstenen. Een koppel bakroggestenen diende om consumptiemeel te produceren. Vandaar dat dit koppel ook boven lag, zodat het veevoedermeel niet in dat consumptiemeel kon stuiven. Dit alles werd door de wind in beweging gebracht. De wind zorgde er nl. voor dat de wieken aan het draaien kwamen. Dit gevlucht was 25 meter. De hele molen was van hout gemaakt. De kap van de molen was met gepotdekselde planken bedekt, terwijl de borst- en de zij- en achterzijde met schalieën zijn bedekt. Schalieën zijn kleine leivormige plankjes, zo bevestigd, dat je de spijkers of houten pennen niet kon zien. De molenkast rustte op een houten stellage, bestaande uit vier balken, schuin omhoog lopend en in het midden bij elkaar komend tegen een zware rechtopstaande houten balk. Deze balk noemde men de standaard, vandaar ook de naam standerdmolen. Omdat men geen gebouwtje om die stellage gebouwd heeft, spreekt men van een open standerdmolen. Om de bovengenoemde standaard draaide het gehele molenhuis, als je het kruien wilde.

Dit kruien ging als volgt: Achter aan het molenhuis zat een zware eikenhouten balk met zijstukken voor de stevigheid. Deze balken-stellage noemde men de staart. Onderaan, bij de trap zat een haspel. Op de as van dit haspel zat een ketting. Het uiteinde van deze ketting was voorzien van een grote ijzeren ring die men om een paaltje (kruipaaltje) legde. Als men de ketting door aan het haspel te draaien oprolde, trok men het hele huis om. Hierdoor kwam het gehele wiekenkruis op de wind te staan. De kleur van de molen was donkerbruin. Alleen de roede en de voorzoom waren afwijkend van kleur. De roeden waren zwart, en de voorzomen waren wit met een smalle witte rand. Helaas werd de kleur van de zaak er niet beter op. Het werd zelfs zo slecht, dat de molen ± 1898 stil kwam te staan en in 1899 werd gesloopt.

We kunnen alleen helaas nog maar van de voormalige "De Oude Molen" spreken.

Ben Knippenborg
Vinc. van Goghstraat 33,
Lichtenvoorde.

DE LICHTENVOORDSE SCHUTTERIJ

Enige weken voor de Lichtenvoordse kermis verscheen in de Graafschap-bode een artikel met de titel: "Jan Wichman stopt met vogelmaken", hetgeen het einde inhield van een tachtigjarige monopoliepositie van vader en zoon Wichman. Dat dit artikel groot gebracht werd, is zeer zeker te waarden, temeer daar ze zich praktisch kosteloos inzetten en wel 80 jaar lang voor de Lichtenvoordse kermis. De schrijver van dit artikel (wie het is, weet ik niet), weet danook nog te vertellen, dat 1896 het jaar is van de eerste Lichtenvoordse kermis. Ik weet niet waar hij dit gegeven vandaan heeft, misschien gaan de notulen van het kermiscomité of van de schutterij niet verder terug, maar dit is bepaald onjuist! Zeer zeker zal Lichtenvoorde, sinds in 1496 de kapel gebouwd werd, jaarlijks zijn Kerkmis (Kerkwijfeest) gevierd hebben, al zullen deze eerste wel een godsdienstig karakter gehad hebben. Toen rond 1600 het Duif of Papegaay-schieten zijn intrede deed, hetgeen aanvankelijk een oefening inhield tot vergroting van de schietvaardigheid, van het schuttersgilde, zal ook dit Kerkwijfeest een meer wereldser inslag hebben gekregen. Als in het jaar 1616 Graaf Joost van Limburg-Styrum in Lichtenvoorde de reformatie invoert, is het ook gedaan met het Kerkwijfeest en waarschijnlijk ook met het duifschieten, want in 1660 klaagt ds. Wilhelm Rocklingius "dat alsoo het papegaayschieten in de buerschappen Levelder ende Zywent noch continuiert, om sulcks aen syn Graeffl.Gn. te remonstreren". Dat dit in de buurtschappen (waar practisch alle bewoners paaps waren) nog kon voorkomen, binnen Lichtenvoorde was dit onmogelijk, alle ambten waren immers bezet door gereformeerden. Het is erg jammer, dat er over die jaren zo weinig gegevens zijn, want eerst in 1798 kunnen we dit spoor vervolgen. Van dat jaar dateert namelijk een proces-verbaal, dat diende voor het open Gerichte te Lichtenvoorde. Het eerste stuk van deze Inventaris is getekend door R. Buynink Boode van het Hof (elders ook Vooght genoemd) en is van de volgende inhoud:

Relateer ik ondergeteekende, dat op den 22 September dezes jaars 1798, de zoogenaamde jongesellen Compagnie met slaande trom en vliegende vaandel en met geweer en wapens zijn uytgetrokken tot buyten dese plaats en hebben aldaar na de schyf geschooten, waarvan daadelijk aan den officier kennis gegeven. In de Justificatie van klagte voor den Gerichte van Stad en Ampte Ligtenvoorde, door Mr. J. Bom geauthoriseerd advocaat Fiscaal en publieken aanklager selvigen Ampte blijkt, dat dit is verboden, volgens de speciale Landschapa Resolutie van 16 Mey 1795, waarin letterlijk staat: dat het hier en daar anders wel gewone met geweer en wapenen optrekken van Schutterijen of soortgelijke Corpsen, om na de schyf papegaay of ander doel te schieten, ten strengste verboden is, en sulx wel om gegronde en heilsaeme uitsigten en sorge in tyden als de tegenswoordige, om alle gelægheden, twist, onheil en disorder tusschen persoonen van verschillende denkenwyse en daedelykheden daaruit ontstaan connende, voorttecomen. Oversulx by opgemelde publicatie diergelyke schutteryen, samenkomsten en gewapende optrekkingen, onder wat naem die ook souden mogen syn, vernietigd, afgeschaft en verboden syn.

Interessant is het verder nog te weten, dat deze Mr. Bom ook nog memoreert, dat dergelyke optrekkinge en papegaayschieten ook al verboden werden by 's lands resolutien en placaten van de jaren 1598 1619 1631 en 1636. Om het verhaal volledig te maken, moet ik hier nog by vermelden, dat het Ed.Gerichte bestond uit Mr. J. van der Meer de Walcheren en Henricus Sterenborg en Arnoldus Balster als Ceurnoten. De beklagden waren Jan Berend Wessels en Derk Kruip, sig noemende Captein en lieutenant van de geweesen Compagnie en verder Gerrit Jan Kolkman en Reinder Sterenborg. Mr. Bom eiste een boete of peine van 100 gulden, maar het Hof te Arnhem sprak hen vry, wegens gebrek aan bewijs, maar wel tot betaling van de kosten van het geding.

Na de Franse tijd is het G.H. Sshepers, Bovenmeester en winkelier in koloniale waren en Manufacturen die in zijn klantenboek melding maakt, dat de kermis gehouden werd op 22 september 1817. In een rekening van dhr. Buynink in het jaar 1874 voor de Commissie van den Grooten Steen, blijkt dat er een hieuwe mastboom nodig was en tevens werd er $1\frac{1}{2}$ dag gewerkt aan de Vladderboom, en een halve dag aan de stang van de vogelschacht.

In een rekening voor Th. Manschot Kasteleyn in den Dyk staat, dat op den 6 September 1885 24 voeten planken werden geleverd, met de bemerking, "met de Kermis voor de muziek". Met deze simpele gegevens is hiermede toch wel duidelijk bewezen, dat de Lichtenvoordse Kermis heel wat langer bestaat dan in de Graafschap-Bode wordt aangegeven.

De kluis van het gemeentehuis zal zeer zeker nog wel meer gegevens en bewijzen bevatten en ook het Archief in Arnhem, waar de Gerights-papieren bewaard worden, maar wie heeft de tijd om dit na te zien?

Met dank aan Jan Wichman en een goede toekomst voor St. Switbertus Schutterij, hoop ik (en met mij waarschijnlijk alle Lichtenvoordenaren!) dat de Lichtenvoordse Kermis nooit verloren gaat!

H. Kruip,
Heelweg 39, Dinxperlo.

Door plaatsgebrek is het gedicht "VERLENKELIJK"
niet geheel tot zijn recht gekomen, waarom wij
het nu overplaatsen. (Redactie)

VERLENKELIJK

Tusken beume in de buske,
Zöch de zunne zich de pèèdjjes,
Flokkert panneveugele op
Fel in het lech(t), dof in de schemme,
Zwaddert um de bloom'n;
Wipket wild vri-j döör de ritt'n,
Grööst het greun, knabbelt nött'n,
Roetsket ree:n döör den zomp.
Stond ik daor - ne olde eeke -
Stille en getuu:ge,
De korne worden mi-j nog weeke,
Mi-j duch: ik dreume!

Henk Hulshof

HET FRANKISCHE STEUNPUNT LOCHEM

LOCHEM - Over Lochem voor het jaar 1000 ontbreken schriftelijke berichten. Toch zijn er enkele gegevens zoals plaatsnamen, die aannemelijk maken, dat de plaats als militair steunpunt van de Franken ontstaan is. De ligging aan de Berkel, de berg en de moerassige omgeving aan de zuid- en oostzijde versterkten de afweer tegen het aangrenzende West-Saksen.

De naam Lochem wordt verklaard als Lo-hem. Lo is een bos met een open ruimte. In zo'n vrije ruimte kon de Inheemse bevolking bijeenkomsten houden voor plaatselijke bestuursaangelegenheden, rechtsgedingen en offerfeesten. Een lo was bovendien bijzonder geschikt voor het stichten van een nederzetting. Talrijk zijn dan ook in Oost-Gelderland de plaatsnamen op lo: zoals Groenlo, Barlo, Hengelo en Borculo, die aan zo'n oorsprong kunnen herinneren.

Het tweede deel van de naam Lohem, aanvankelijk heem of heim, betekent huis, woonplaats of nederzetting. In andere plaatsen is -hem in de uitspraak -en of -um geworden. Als voorbeeld kunnen dienen Houtem, Stokkum en Beckum. Harfsen werd vroeger als Hervesem geschreven. Met dit -heem-achtervoegsel vormden de Franken plaatsnamen voor de posten en steunpunten, die ze in de wildernis oprichtten. Talrijk komen ze voor langs de rivieren en waterlopen, die als grens het geannexeerde gebied moesten afsluiten. Meermalen is de naam van de pionier der nederzetting nog herkenbaar in de heemnaam. Wilsom bij voorbeeld werd vermoedelijk door een zekere Willo gesticht. Eenzelfde veronderstelling verklaart de naam Welsum.

In andere gevallen geeft de heemnaam de ligging van het steunpunt aan. Lo-hem lag in een bos. Barchem naast een berg. Beckum ontstond bij een beek.

Deze kolonisationsnamen duiden Frankische posten aan. De bewaking van zulke heemplaatsen was vermoedelijk ook aan de inheemse hoofden toevertrouwd.

GRENZEN

Al vanaf de Merovingische tijd drongen de Franken op naar het noorden bij hun strijd tegen de Friezen. Tegelijk breidden ze hun veroveringen uit naar het Saksische oosten. De IJsel bood als voorlopige grens een

grote beveiliging voor de bezetting. Aan weerskanten van de rivier werden steunpunten met heemnamen aangelegd. Vanaf de IJssel volgde de annexatie in oostelijke richting van het gebied, dat nu Overijssel heet. Deze uitstulping was tegen West-Saksen gericht. De Vecht vormde de Noord- en oostgrens van de bezetting. Als versterking werden ook langs deze rivier een aantal heemplaatsen gesticht tot aan Bentheim.

De henedenloop van de Berkel diende als zuidgrens. Hier liggen Harfsen, vroeger Hervesem, Lochem en Barchem. Tussen de Lochemerberg en Bentheim beveiligden onbegaanbare venen en moerassen het veroverde gebied. Toch werd in die wildernis nog het steunpunt Beckum opgericht.

De Lochemerberg naast de Berkel in een moerassige omgeving beheerste de verdediging van het zuiden. Op die hoogte kon men de vijand van verre zien komen. Rondom groepeeren zich versterkingen met heemnamen. Diepenheim en Stokkum dekken het noordoosten. Aan de voet van de berg zelf stichtte men Lochem en Barchem. Bovendien werd tussen de berg en de Berkel in Zwiëp de Hagustaldaburg gebouwd. De wacht op deze burcht was toevertrouwd aan ongehuwde mannen, die hun onderhoud als soldaat verdienden, omdat hun bezittingen daarvoor te klein waren. Het oude woord hagustalt betekent vrijgezel evenals het Duitse Hagestolz. De boerderij Hazelberg in Zwiëp herinnert met de verbasterde naam aan het vroegere Hagustaldaburg.

KONINGSHOEVE

De koningshoeven moesten het militair van levensmiddelen voorzien. De naam Koningshof in de omgeving bestaat nog. Onder de Wildenborch ligt de boerderij Koning die in de oorkonden als koningsgoed voorkomt.

Het Ruurlose broek hoorde tot aan de grens met Zieuwent tot het Frankische gebied. Bij die grens ligt een perceel, dat de opvallende naam Königsstool draagt. Stool of stoel betekent meermalen rechterstoel. Omdat er in de oude tijd veel getuigen over en weer werden opgeroepen, werd de rechtspraak buiten in het veld gehouden of in de open ruimte van een lo. De vertegenwoordiger van de koning hield blijkbaar rechtzittingen voor de bevolking om Lochem op de plaats, die als köningsstool bekend was.

Het ligt voor de hand, dat de inheemse bevolking in de voorchristelijke tijd op de Lochemerberg offerfeesten hield. Vroeger lagen hier stenen, vermoedelijk afkomstig van het offeraltaar. In de buurt bevinden zich twee bronnen, die met hun bewegend en opwellend water aanhoudend het wonder van leven symboliseren. Evenals elders werd dit bronnenpaar vereerd. Maar evenals elders hebben de christenen deze bronnenverering aan de verachting prijsgegeven. Men noemde ze duivelskolken. Dat de wittewievensage hier ook voorkomt, is haast vanzelfsprekend.

Met de bezetting door de Franken van het gebied om Lochem begon de verbreiding van het Christendom. De kerk van Lochem is toegewijd aan de Frankische Heilige St. Gudula. Maar wanneer St. Gudula hier Patrones is geworden, wordt door geen oorkonde vermeld.

Over de stichting van de kerk zijn drie veronderstellingen mogelijk. De eerste geloofsverkondiger van de IJselstreek Lebuïnus, werkte vanuit Deventer. Wellicht heeft hij ook een zaalkerkje te Lochem opgericht. Na zijn dood in 773 verwoestten de Saksen de Deventer kerk en vermoedelijk ook zijn andere stichtingen.

Utrecht zond daarop de diaken Ludger, die in de jaren 775 en 776 de kerk te Deventer weer opbouwde. In dezelfde tijd kan hij het kerkje van Lochem hersteld of anders gesticht hebben. Denkbaar is het evenwel, dat nog vóór Lebuïnus en Ludger al een kapel in Lochem was opgericht ten dienste van de aalmoezeniers, die onder de soldaten zielzorg uitoefenden. Ook elders zijn uit zulke kapellen voor het leger parochiekerken ontstaan.

M.Reinders O.F.M.

EEN AKTE UIT 1821

Voor Mr. Jacobus Henricus van Basten Batenburg, openbaar notaris in het kanton Groenlo, provincie Gelderland, te Groenlo residerende, en in het bijzijn der hier nagenoemde getuigen, ten overstaan van den Heere Vrederegter dezes Kantons, gassisteerd met deszelfs Griffier, Compareerde Engele Maria Huitink, weduwe van wijlen Jan Hendrik Knippenborg, geassisteerd met haren tegenwoordigen Echtgenoot Jan Berend Stortelaar, die haar tot het passeren dezer magtigd, zijnde zij beide Landbouwers onder Lichtenvoorde wonende in kwaliteit als toeziende Voogd over de vier minderjarige kinderen van wijlen Jan Hendrik Knippenborg en Engele Maria Huitink opgemeld, met name Jcharna, Gerhardus, Jan en Johanna Hendrica Knippenborg. Zijnde gemelde Toeziende Voogd aangesteld bij acte, gepasseerd voor het Vrederegter te Groenlo, in dato den twaalfden Juni dezes jaars en den volgenden dag te Winterswijk geregistreerd en verklaarden zij Comparanten na voorgaande nauwkeurige Examinatie en opneming des boedels door gezegde Engele Maria Huitink, met wijlen haren eersten Eheman Jan Hendrik Knippenborg, overleden onder Lichtenvoorde, op den een en twintigsten Mei Achttienhonderd zestien, in volle gemeenschap bezeten, en na dat de kavels behoorlijk waren geformeerd en ten overstaan van den Heere Vrederegter voornoemd, geassisteerd als voren bij onderlinge schikking aan de deelgenoten toegevoegd over gezelden boedel navolgende Erfmaagscheid of verdeling of schikking ingegaan opgerecht en gesloten te hebben, te weten: Dat opgemelde Comparante Engele Maria Huitink voor zich in vollen eigendom zal hebben houden en bezitten en dien tengevolge aandezelve bij dezen met alle op- en dependenten regten en geregtigheden, lusten en lasten en Serviteiten wordt aan toegedeeld en getransporteerd:

1. Een Huis, Schuur en agter gelegen Hofjen binnen Lichtenvoorde, aan de gemeene straat op den Rapenburg, naast het huis van de Weduwe A. van Harxen, en waardig geschat eene somma van een duizend gulden f 1000,-.
 2. De gerede goederen, bouwgereedschappen, en het gewas, op den inventaris ten verzoeke en in het bijwesen van de Comparanten, door ons Notaris in tegenwoordigheid van ons Getuigen, onder Lichtenvoorde, op den veertienden September laatstleden opgemaakt en op den zeventienden dier maand te Winterswijk geregistreerd, waardig geschat eene somma van Tweehonderd acht guldens en vijf cents, f 208,05.
- Totaal een duizend twee honderd en acht guldens en vijf cents f 1208,05.

Dat aan opgemelde minderjarigen gelijker wijze bij dezen evenals als aan Engele Maria Huitink wordt aan toegedeeld en getransporteerd:

1. Een perceel Hofland bij de Windmole, groot cirka zes Nederlandsche roeden, naast het land van de Weduwe H. Tongerlo, waardig geschat eene somma van een honderd guldens *f* 100,-.
2. Een perceel Hofland, het Onland genaamd, groot ongeveer zes Nederlandsche roeden, naast het land van de Weduwe C. Knippenborg, geschat op een honderd gulden *f* 100,-.
3. Een stuk bouwland op den Sironnenkamp, groot ongeveer acht en twintig Nederlandsche roeden, naast het land van J.H. Siebelder, waardig geschat eene somma van twee honderd vijf en twintig guldens *f* 225,-.
4. Een perceel bouwland op den Sironnenkamp, groot cirka zes Nederlandsche roeden, naast het land van H. Huinink waardig geschat op eene somma van vijftig guldens *f* 50,-.
5. Een stuk bouwland op den Leverskamp, groot cirka twee en twintig Nederlandsche roeden, naast het land van A. Manschot, waardig geschat op eene somma van twee honderd vijftig guldens *f* 250,-.
6. Een perceel Hooygrond in de Holdeke Mate, groot cirka vijf en veertig Nederlandsche roeden, waardig geschat eene somma van een honderd vijf en twintig guldens *f* 125,-.
7. Een perceel Hofgrond in de Eversmate, groot ongeveer twee Nederlandsche roeden en vijftig ellen, naast het land van A. Hulshof en G. Hulzevoord, geëvalueerd op eene somma van twintig guldens *f* 20,-.
8. Een perceel Hooygrond in de Knippers mate in de Buurtschap Lievalde, groot ongeveer vijf en veertig Nederlandsche roeden, naast den hooygrond van H.M. Siebelder en G. Huinink, waardig geschat eene somma van een honderd dertig guldens *f* 130,-.

Totaal een duizend guldens *f* 1000,-.

Bedragende alzoo het beloop der goederen aan Engele Maria Huitink toegedeeld meerder als haar aandeel de somma van een honderd vier guldens twee en een halve cent, welke somma zij alzoo aan gezegde minderjarigen moet uitkeren. Verder is tusschen Condevedenten met betrekking tot de boedelschulden, op gemelden Inventaris gespecificeerd, overeen gekomen en bepaald dat de volgende schulden zullen zijn ten laste van Engele Maria Huitink, te weten:

Aan Tobias Konings twee honderd vijftig guldens	f 250,-
Aan Gerrit Verwoold een honderd gulden	" 100,-
Aan Hendrik Kuentje op Pillen een honderd vijftig	" 150,-
Aan Teunis Tiller vijf en zeventig guldens	" 75,-
Aan Jan Dieprink vijftig guldens	" 50,-
	<hr/>
	f 625,-
Aan G. Nijeboer vijftig guldens	" 50,-
Aan Dieperink vijftig guldens	" 50,-
Aan Winterink dertig guldens	" 30,-
Aan B. Mekes twintig guldens	" 20,-
Aan Dooden schulden vijf en twintig guldens	" 25,-
	<hr/>
totaal acht honderd guldens	f 800,-
En daarentegen de hierna volgende schulden zullen zijn ten laste van de minderjarigen, te weten:	
Aan Jan Hendrik Bennink vier honderd guldens	" 400,-
Aan Harmen Bennink twee honderd gulden	" 200,-
Aan Waander Schilderink twee honderd guldens	" 200,-
	<hr/>
Totaal achthonderd guldens	f 800,-

Zullende de volgende Parceelen tusschen Condividenten onverdeeld en in gemeenschap bezeten blijven:

Een kampjen bouwland den Kostverloren genaamd, tegenover de Tongerlosche Allee in de Buurschap Vragender, groot ongeveer vijf en vijftig Nederlandsche roeden.

Een perceel Hooygrond in den Stobben Hagen, groot ongeveer een en negentig Nederlandsche roeden, naast den hooygrond van H. Reinders.

Het Veeneregt aan Rolders Veeneboord op het Lichtenvoorsche Veene, zijnde deze drie, benevens alle de hierboven vermelde perceelen onder Lichtenvoorde gelegen.

Deze aktè is aan de partijen voorgelezen.

Aldus gedaan en gepasseerd te Groenlo, ten kantore van ons Noatris op den twaalfden November achtienhondefd een en twintig in het bijzijn van Gerhardus Johannes ter Bogt en van Hendrikus te Veele, beide landbouwers, te Groenlo wonende, welke als getuigen ten dezen opzettelijk verzocht deze

akte met ons Notaris, den Heer Vrederegter en Griffier opgemeld en de partijen getekend hebben, met uitzondering van Engele Maria Huitink, die verklaard heeft niet te kunnen tekenen.

Was getekend:

J.B. Stortelaar	J. Harmelink
G.J. ter Bogt	H. te Veele
J.H. Batenburg Vrederegter	W.H. Krikkink, Griffier
J.H. van Basten Batenburg.	Notaris.

Geregistreerd te Winterswijk den vijftienden November achttien honderd een en twintig.

H. Kruip
Heelweg 39
Dinxperlo

Derkje Veerbeek.

Ehevrouw van Roelof Buinink.

geboren : 11 juli 1751 te
Wehrdebroek.

overleden : 16 januari 1835 te
Lichtenvoorde.

Huwt : 4 mei 1780 te Lichten-
voorde, met Roelof Buinink.

Roelof Buinink. 1756 - 1830.

1e 1785 tot 1830. Boswagter
der Heerlijkheid Lichten-
voorde.

2e 1800 tot 1824. Meerdere
malen lid der Herv. Kerke-
raad en Kerkelijke Commis-
sie.

3e 1812 tot 1815.
Provisioneel (voorlopig)
burgemeester.

4e 1824 tot 1830. Kerkvoogd
der Hervormde Gemeente.

5e Bode van het Hof.
(griffier en deurwaarder van
het Gerecht.)

Roelof Buinink, volgde zijn vader Jan Buinink in 1785 op als boswagter in de Heerlijkheid Lichtenvoorde.

Deze functie had te maken met de houtopstand en de openbare orde (politie) Een Richter en een Boswagter werden door de Heer van de Heerlijkheid voor het leven benoemd.

De vergoedingen, welke zij hiervoor van de Heer ontvingen, waren erg laag. Zo'n ambt gaf echter werkzaamheden, welke alléén door hen mochten worden verricht en uitgevoerd.

De aanplant en verkoop van hout, waren, o.a. voor eenboswagter een goede bron van inkomsten.

Deze Roelof Buijnink trouwde in 1780 bij zijn ouders in.

In 1813 kocht hij grond en in 1826 het Ambthuis, dat door hem werd bewoond, met inbegrip van de Allee (4-rijen bomen) van de Rijksdomeinen te Winterswijk.

Het Hof is sindsdien niet meer verkocht, maar steeds vererfd, door het huwelijk van Roelof Buijnink's dochter Engelina met Gerrit Jan Vriezen kwam het in handen van diens kleindochter Johanna Christina Vriezen. Immers huwde deze met Adolph Arentsen, uit welk huwelijk onder meer geboren werd Johanna, Adolfinas Arentsen, die in 1886 huwde met Wilhelm Everhard Buijnink, een achterkleinzoon van voornoemde Roelof Buijnink, uit welk huwelijk slechts één zoon werd geboren, wiens weduwe Mevrouw A.Th. Buijnink-Zwagers te Varsseveld thans eigenares is van het oude ambthuis.

In 1812 zien wij Roelof Buijnink, de boswagter, als voorlopig burgemeester van Lichtenvoorde. Het inwonertal der gemeente bestond in die tijd uit 3125 personen, en wel:

Stad en Kring Lichtenvoorde.....	843	zielen
Vragender	442	"
Lievelde	636	"
Zieuwent en Harreveld.....	1204	"

Het Ambt van Schout bekleedde hij van 1812 tot 1815.

Zijn oudste zoon Antoni Christiaan verzorgde de administratie der Gemeente. Vermoedelijk fungeerde het oude Ambthuis de eerste 25 jaar als middelpunt der nieuwe burgerlijke gemeente.

Op Het Hof was het kantoor der Gemeente, in de kamer waar vroeger de zittingen van het Gerecht werden gehouden.

Het aloude Poorthuis (met herberg) werd in 1815 veranderd, verbouwd, tot school. Dit pand, thans Korte Rapenburgsestraat, nr. 7, zou later ons eerste Gemeente-huis worden.

Lichtenvoorde had een Hoofdschout, deze was burgemeester A.F. Roelvink van Bredevoort. De familie Roelvink was een bekend geslacht in Bredevoort en Aalten. Op 1 januari 1818 kregen C.C. Stumph en Mi. A.F. Roelvink ontslag resp. van Aalten en Bredevoort en werd Mr. A.C.S. ten Bokkel, Schout van het Schoutambt Aalten, tevens de functies vervullende van Vredesrechter en Ambtenaar van de burgerlijke stand.

De combinatie van dit Ambt, met dat van vrede-rechter werd onverenigbaar geacht. Ten Bokkel verzocht de Gouverneur in de provincie vrederechter te mogen blijven, in welk Ambt hij werd geconstitueerd en werd bovendien op zijn verzoek tot lid van de gemeenteraad van Aalten benoemd. (mijn vrouw Buijnink-Wennink haar moeder Johanna, Geertruid ten Bokkel geboren 9-7-1885 te Aalten, overl. te Lichtenvoorde, Rapenburgsestraat 15 op 1-9-1969, stamde uit dit geslacht.).

In die jaren waren er vele wisselingen door de Gouverneur der provincie in de besturen der gemeenten.

Reeds in september 1818 werd de Hoofdschout Mr. A.F. Roelvink van Lichtenvoorde opnieuw weer burgemeester, maar nu van het Schoutambt Aalten. (Aalten en Bredevoort).

Lichtenvoorde was ook na de Franse tijd sterk gericht op Bredevoort, Aalten en Bocholt. In deze streek werd tot ruim 1900 met Duits geld betaald. De belastingen moesten in Hollands geld worden voldaan.

Lichtenvoorde telde in die dagen enkele joodse gezinnen, welke op feesten jaartijdagen (sterfdata van familieleden) hun kerkdiensten hielden in Bredevoort. In die tijd woonden daar 38 joden, zij kerkten in een kamer van een particulier huis aan de Vismarkt.

Het inwonertal van Aalten (Bredevoort, Aalten en de buurtschappen) bestond in 1812 uit 4000 zielen.)

Op 1 Januari 1977 was het aantal inwoners van de gemeente Lichtenvoorde 16.291 zielen en die van Aalten 17.542.

De 29-jarige Antoni Christiaan Buijnink was Voogd (de enige "Ambtenaar" in 1812) der gemeente Lichtenvoorde. Zijn vader Roelof Buijnink was burgemeester van 1812-1815. Deze Antoni Christiaan behield deze functie onder de burgemeesters W.J. Roelvink van 1815-1818 (uit Bredevoort en Mr. A.J. Hummelinck van 1818-1830 (regter uit Groenlo). De huidige burgemeester van Zwartsluis, J.G. Buijnink, is een achterkleinzoon van Antoni Christiaan.

Mr. Hummelinck was bij de Wed. H. Tongerlo, logementhoudster, in pension. In de gelagkamer, met zijn ouderwetsche tapkast, stamtafel, knopstoelen, ragekoele (open haard) en estrikvloer (plavuizen), zal burgemeester Hummelinck dikwijls, onder het genoegelijk roken van een pijptabak, de plaatselijke wensen van zijn medeburgers, wel aan de weet zijn gekomen.

Zowel Mr. A.J. Hummelinck als burgemeester W.J. Roelvink waren in Lichtenvoorde in pension en hadden geen eigen huishouding.

Een logement/herberg was een belangrijk huis, waar men het laatste nieuws kon vernemen en de postkar zijn brieven en berichten doorgaf.

Het logement van de familie Tongerlo stond waar thans Schoenhandel Pillen, Markt 12, is. Enerzijds was deze herberg belend door een pand waarin Hermanus Siebelder zijn boerderij had en anderzijds, op de hoek waar nu Gilsing's Manufacturen, woonde H. Westerman, zadelmaker.

De bevriende mannen Hummelinck en Buijnink (zij bekleden vaak samen Burgerlijke- en Kerkelijke ambten) overleden beide in 1830.

Lichtenvoorde werd in die dagen (\pm 1830), elken woensdag door een Postkar van Doesborgh over Zelhem naar Winterswijk bezocht en op dinsdag door een postkar uit Doetinchem, die langs de Landeweerd (bij de Radstake) via Lichtenvoorde over Groenlo, Eibergen, Haaksbergen naar Enschede reed.

Op de Radstake woonde in die dagen de familie Luijmes. In 1850 huwt David Venderbosch uit Lichtenvoorde met een dochter uit dit huis en vanaf die tijd is de Radstake in handen gebleven van de familie Venderbosch.

De postwagens kwamen de volgende dag over dezelfde route terug. Kon men in die dagen van deze postdienst geen gebruik maken, dan werden berichten of brieven door iemand te voet gebracht.

LIEDJES ROND 1900

(Mevrouw Schröer-Schoenakker,
84 jaar, Varsseveldseweg 69)

Een meisje ging wandelen des 's morgens aan 't strand
Een bootje dat vlagde Lei ree Lei ree
En straks was de vriendelijke schipper ter hand
Die sprak er schoon kind wildet gij mee mee mee
Die sprak er schoon kind wildet gij mee

't Is het rechte getij om te varen,
Nu de morgenzon glanst op de baren.
Grijp moed dan schoon kind en vaar mee
Grijp moed dan schoon kind en vaar mee

Wat deed nu het meisje, zij waagde de kans
En luid riep de schipper hoezee hoezee
De golfjes zij droegen met vrolijke dans
Hun bootje van d' effene ree de ree,
Hun bootje van d' effene ree.

Blijf zo varen jong paartje blijf varen
Blij gewieg op de huppelende baren
Blijf varen in voorspoed en vree.

- - - - -

'k Heb mijn nestje gebouwd, aan de zoom van het woud
En er onder ruist zachtjes den vlied
Die mijn veertjes bespat, als het paarlend nat
me tot lavende morgendrank biedt.

Als de zon klimt in 't oost, aan de Hemel die bloost
en met rozige wolkjes zich tooit
Klinkt mijn jubelenden groet, haar als wolken tegemoet,
Daar mijn wiekje zich blij weer ontplooit.

En ik zing er zo vrij, over bosch, over wei,
En ik zoek er mijn spijzen langs d' aard
Immers de akker schaft voer, of ook somtijds de boer ons verjaagt
Daar hij gromt in zijn baard.

Dlaat de zon in het west, en belonkt ze voor 't lest
Nog eens de aard met haar vriendelijke lach
Dan klinkt lang nog het lied, dat mijn keeltje ontschiet
Door het woud met een heldere slag.

In 1960 heeft wijlen Herman Olijslager, o.a. voorzitter van de Katholieke Arbeidsbeweging (K.A.B.) ter plaatse en wethouder der gemeente Lichtenvoorde, in de "Elna" een reeks artikelen geplaatst over Lichtenvoorde rond 1900.

Wij menen er goed aan te doen hiervan enige in onze periodiek op te nemen en wel in de eerste plaats tot nagedachtenis van deze vooruitstrevende, geboren Lichtenvoordenaar en tevens als historisch gegeven van Lichtenvoorde.

Hier volgt zijn eerste artikel:

LICHTENVOORDE ROND 1900

Wanneer je eens spreekt over Lichtenvoorde zo rond zestig jaren geleden, dan vindt men z'n gesprek interessant, maar men voegt erbij, dat moest je nu eens kunnen lezen. Meermalen heb ik hierover gedacht en nu de winter zijn intrede heeft gedaan met zijn korte dagen, heb ik de stoute schoenen aangetrokken om zo goed en kwaad als het gaat U een beeld te schetsen van die tijd. Ik zal me met meerdere ouderen uit ons dorp verstaan om de toestand zo juist mogelijk weer te geven en dan nog zullen er kleine onzekerheden blijven.

Persoonlijk had ik gedacht de straten en wegen plus de bewoners van die tijd aan Uw oog te laten voorbijgaan en eveneens hun beroep. En tevens de namen met huisnamen of scheldnamen, die in die tijd veel voorkwamen.

De redactie van de "Elna" met wie ik dit plan besprak, zegde gaarne toe haar kolommen hiervoor disponibel te stellen, waarvoor ik haar gaarne dankzeg.

Als geboren Lichtenvoordenaar aan de Weyenborgerdijk heeft deze dijk voorrang. En daar gaat-ie dan:

Aan deze dijk stonden rond 1900 zegge en schrijve vier huizen. Waar nu de fam. G. Hillen woont, woonde destijds de fam. van Essen, een naam, welke uit de registers van onze burgerlijke stand verdwenen is. Van Essen was vrachtrijder en zijn zoons waren Herman van Essen, de oude schoenmaker, en Jan van Essen was ramaker, zo men dat in die tijd noemde. Hij maakte houten wielen voor de vrachtrijders en boeren en was daar zeer druk mee, daar in die tijd alles per as vervoerd moest worden. Beiden waren bekende dorpstypen. De tram was er nog niet, evenals de auto. Aan de voorkant woonde de familie Wichman, die er nog woont. De weduwe was hertrouwd met Derk Huitinck, welke werkte bij de Gebr. Hulshof, spekslagerij, en was daar zouter. In de volksmond noemde men hem pekelderk. J. Wichman, nu Sr., was in die tijd te Terborg om zich te hekwamen in het timmervak en we menen wel dat hij hierin geslaagd is. Dan volgde het huis dat nu bewoond wordt door H. Hartjes en waarin schrijver dezes geboren is. Vader was borstelmaker, doch door de opkomende industrie, kon hij het hoofd niet boven water houden en vond werk bij de voormalige schoenfabriek Fa. H.A. Hulshof & Co. In het laatste huis, waar nu drie huizen met geschilderde vensters staan, woonde de familie Olyslager, het ouderhuis. Dit huis droeg de naam van Sloeks. Vroeger op de school in de les of catechismus vroeg de meester of pastoor Sloekie vertel dit eens of geef er uitleg van. Er waren dan ook veel mensen, die de inwoners wel bij huisnaam kenden, maar niet hun geboortenaam. De oude manus Olyslager was wever en zijn zoon J. borstelmaker. Laatstgenoemde verkocht zijn produkten langs de weg en op de markten. De dijk, nu een prima weg, was in die tijd een van de slechtste zandwegen, die Lichtenvoorde kende. Verschillende keren per jaar stond deze weg onder water. Een waterschap was er nog niet en door de hoge ligging van Vragender kwam het water met geweld aanrollen. Dan moesten de geit, het varken en de kippen naar de zolder gehesen worden. en dan maar wachten tot het water zakte. Ondanks alle misère, die er toen voor de ouders was, hadden we als kinderen echt plezier. Vader bracht ons met de kruiwagen naar de Aaltenseweg en als het water te diep was, klom je op de schouders van vader, die vaak met blote voeten daar doorheen waadde en zo kwam je toch op school.

We schakelen over naar de Vragenderweg, waar twee huizen stonden. Het eerste was pas gebouwd en hierin woonde de bekende Dorus Jansen met Jannau. Jansen was klompenmaker en de loontjes waren laag. Waarom hij werk vroeg op de schoenfabriek, omdat er een piekske meer verdiend werd. Doch Dorus, vrij en blij, kon het daar niet harden. Het was daar volgens zijn begrippen te model. Verder zei hij, zie je er geen zon of maan (chekdak) en hij zocht de klompenkamer maar weer op. Thans is dit huis bewoond door de fam. Oostendorp. Het tweede huis, waar nu Ansink woont, stond vroeger op die plaats en hier woonde de familie G. Hillen. Vader Hillen was daghuurder en had zelf een boerderijtje. De weg, wel niet zo slechts als de Weyenborgerdijk, was ook een zandweg en om de wandelaars te gerieven maakte men er een voetpad langs, waarvoor de zoden netjes op stapels werden gezet, opdat men er niet met wagen of kar op kon rijden. Onze fietspaden vertonen nog hetzelfde beeld. Vanzelf was dit voor de voetgangers een flinke verbetering, doch de vrijende paartjes en zij, die te diep in het glaasje hadden gekeken, maakten niet altijd op de juiste wijze kennis met deze hopen en tuimelden vaak over kop. Waren de wegen slecht, ze waren ook niet verlicht. Alleen de kom van Lichtenvoorde had petroleumlampen - in de volksmond "gleuende neagels" genaamd.. Het oude kerkhof was omringd door grote diepe grachten. Waar nu H. Heutinck woont, bonden we vroeger onze schaatsen onder. Het Ronde Slat (slat-sloot) stond bij een nat jaar altijd onder water en vierde bij vorst de ijspret hoogtij.

De Aaltenseweg die nu aan de beurt is, was een verharde weg. Men noemde zo'n weg grintweg, maar het was een basaltweg met flinke karresporen erin. Grote hopen basaltstenen werden langs deze weg opgeslagen en bij regenachtig weer werden de gaten met deze stenen gedicht, enige graszoden met zand erop en dan bij geluk was de weg weer gelijk. Bij opdooi was in die tijd het hele gemeente-apparaat van wegwerkers in bedrijf. Grote blokken werden zig-zagsgewijze over de weg gelegd en zo moesten boeren, vrachtrijders en koetsiers maar zien zo te manoevreren, dat ze heelhuids overkwamen.

We beginnen bij het begin van de weg: "Bij de Driehoek, waar nu "Ons Voordeel" staat en hier woonde het gezin Herman Beuting, ofwel de Pruse (naar men mij verzekerde zou deze familie vroeger uit Duitsland zijn gekomen) en vroeger zei men tegen een Duitser een Pruis. Herman B, was schoemaker, doch ook al overgestapt naar de schoenfabriek. Verder verkocht

moeder Mientje in haar winkel koloniale waren en was zeer bedreven in het boren van pluus en leren pantoffels.

Naast Beuting, waar nu 3 woningen staan, woonde een zekere Verboom. Deze was gehuwd met de Wed. Lensink, een tak, die zeer verbreid is in Lichtenvoorde. Verboom was soldaat geweest bij het koloniale leger en menige medaille versierde zijn borst.

Van Lochem komt dan aan de beurt, een familie, die reeds jaren daar wonen. Het boerenbedrijf vormde hier steeds een bron van inkomsten. Naast van Lochem woonde hier vroeger bij in de fam. F. Foury, houtdraaier en stoelmatter van beroep. Wat ons als kinderen het meest is bijgebleven was, dat Frans zo mooi tolleren draaide en als je geen centen had, deze voor niks kregen.

Waar de fa. Eskes nu zijn rijwielzaak heeft, woonde toen een zekere Mensink. Hij was onbezoldigd rijksveldwachter en deed veel dienst in het veld om het stropen tegen te gaan. De boeren in die tijd mochten wel de langoren voeren, maar erop schieten was er toen nog niet bij. Een ware geschiedenis hoorde ik een dezer dagen nog: Mensink en B. Steenkamp zaten op een zaterdagavond bij Doppen (vandaar Hogenkamp-Doppen) achter een glaasje en gingen beiden een weddenschap aan. Steenkamp was een verwoede stroper en hij zei tegen Mensink: "Als je me binnen 24 uur te pakken krijgt, krijg je een fles jenever en zo niet, dan krijg ik er een." Mensink nam de weddenschap aan en zondagmorgen bijtijds vleide Mensink zich in het knollenveld aan de Oude Winterswijkseweg neer en wachtte op de dingen, die komen zouden. Het geval wil, dat een buurman een prachtige haas had gezien en liep wat hij halen kon naar Steenkamp.

Het was al ruim half tien en Steenkamp trok net de zondagse broek aan, toen buurman kwam melden dat daar en daar een haas lag. Moeder Steenkamp kon sputteren wat ze wilde; Nernard pakte "de piepe", schoof hem onder de jas en met het luiden van de klok schoot hij het haasje dood. Mensink stond enkele meters verder en nam het geweer en de haas van Steenkamp af en had bovendien een fles jenever verdiend!

(Wordt vervolgd)

EEN NIEUW BOEK

Een van de redactieleden belde mij op: "Zeg, v.T., kun je zorgen voor een bijdrage voor onze volgende periodiek?"

Ik heb de boot toch maar even afgehouden, wel beseffend, eigenlijk niet te passen in het koor van deskundige scribenten op oudheidkundig gebied. Dat zijn schrijf-keien, waar ondergetekende zich beslist niet mee kan meten, omdat mijn kennis van oud Lichtenvoorde e.o. maar erg matig is.

Maar wat gebeurde er? Een paar dagen na dit telefoongesprek bracht de P.T.T. een nieuw boek: "Archeologisch reisboek voor Nederland". Dat is nu net iets voor menig lid van onze verenigingdachtik. Laten we daar maar eens iets over schrijven. Daar gaat ie dan.

Het is een prachtig verzorgd boek, geschreven door drs. R.H.J. Klok en uitgegeven bij Fibula-van Dishoeck in Haarlem. In het Ten Geleide staat te lezen:

"Archeologische monumenten zijng een recreatieve objecten of tceristische trekpleisters, behoeven dit althans niet te zijn.....

Daarom is deze gids vooral bedoeld voor de "Fijnproever....."

En zo is het. Dit archeologisch reisboek is ongeschikt voor de haastige reiziger, die "Nederland" op historisch terrein in vogelvlucht wil verkennen.

Het is een boek voor mensen, die er voeraf een paar uur "studie" voorover hebben. Het is geen saaie studie, want het boek is erg rijk geïllustreerd. De liefhebber van archeologie en historie kan zijn ontdekkings-tocht provinciegewijs organiseren, want zo is het hele boek ingedeeld. Wel zal het U opvallen, dat de Gelderse Achterhoek maar heel magertjes vertegenwoordigd is.

Je kunt je niet aan de indruk onttrekken, dat onze streek op archeologisch gebied nog tot de witte vlekken op de kaart hoort, maar dat zal de echte fijnproever er niet van weerhouden om van dit boek te smullen.

Interessant lijkt mij ook het schematisch overzicht van zichtbare en niet zichtbare sporen van wonen, economie, begraven en techniek per periode vanaf het Paleolithicum (800 v.Chr.) tot de late Middeleeuwen ± 1500 n.Chr. Misschien een lang gezocht cadeau?

A.Th.J. van Tongeren

De bestuurssamenstelling van de Vereniging voor Oudheidkunde is als volgt:

voorzitter	de Heer A.C.H. de Nooyer, Raadhuisstraat 2, Tel.1410
penningmeester	J.F.W. Buynink, Rapenburgsestraat 15, Tel. 1396
secretaris	F. Muijzer, Mart.Leliveltstraat 3a, tel. 1082
algemene leden	mej. A.J.G. v.d.Mosselaar, Varkensmarkt 3, Tel. 2284
	mevr. M.A.L. Vos, Schubertstraat 21, tel. 2022
	de heer H.H. Eekelder, Aaltenseweg 44, tel. 2306
	de heer G.J.E. Halink, Herm.Harmsenstraat 10, tel.3037
	de heer B.J.A. Engelbarts, Tongerlosestraat 9

Het correspondentie-adres van de vereniging luidt:

Postbus 42, Lichtenvoorde.

De contributie ad f 15,- per jaar kan men overmaken op rek. 33.61.63.932 van de Rabobank, Lichtenvoorde. Het gironr. van de bank is: 90.35.45.

De contactpersoon van de redactiecommissie is de heer S.Bovenga,
Chopinstraat 7, Tel. 2868.

Uw bijdragen over welk onderwerp danook zijn altijd van harte welkom.

Contactpersoon van de werkgroep dialectstudie en plaatsnamen is:
Mevr. M.A.L. Vos-Lueb, Schubertstraat 21, Lichtenvoorde, tel. 2022.

Nieuwe leden kunt U altijd opgeven bij alle bestuursleden.

Het bestuur zou er nogmaals de nadruk op willen leggen, dat alle leden de vereniging maken. Bijdragen van welke aard ook zijn altijd welkom. (dia's, verhalen, geschriften, boekwerken, voorwerpen, ideeën).

In de Openbare Bibliotheek in de Dijkstraat is een speciale afdeling waar boeken, in het bezit van de Vereniging en vaak geschonken door leden, voor iedereen ter uitlening beschikbaar zijn.

Digitale bewerking
Henk Hanselman
2013